

מו"ר הגאון רבי משה חיים דימנטמן שליט"א
ראש הכולל

בעניני בל תאחר

א

במסכת נדרים (ג,ב – ד,א) מבואר דאיכא לאו דבל תאחר בנזירות, דמר זוטרא בריה דרב מרי אמר דעובר הנזיר בבבל תאחר קרבנותיו ולהכי צריכי הקישא דנזירות לנדרים, מה נדרים עובר בבבל תאחר, אף נזירות עובר בבבל תאחר, לענין שיעבור הנזיר בבבל תאחר קרבנותיו.

וכתב הר"ן שם (ד"ה ב"ת קרבנותיו), להך אוקימתא אינו עובר בב"ת אלא לאחר ג' רגלים, וכן כתב הרא"ש שם.

ותוס' שם כתב, אם השלים ימי נזירותו ולא הביא איכא בל-תאחר.

ומדייק קרן אורה, בכוונת התוס', דעובר בב"ת מיד אחר שהשלים נזירותו, וליכא דינא דג"ר כלל.

ומקשה הקרן אורה, בהגמ' בערכין כא,א מבואר דחייבי ערכין, עולות ושלמים ממשכנין אותן, חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן, ואמר ר"פ פעמים שחייבים חטאות ממשכנין אותן, בחטאת נזיר, כיון דאמר מר אם גילח על אחד משלשתן יצא, ואם נזרק עליו אחד מן הדמים, הותר הנזיר לשתות יין וליטמא למתים, פשע בה ולא מייתי, והדר דינא דחטאת נזיר כעולות ושלמים, דחיישינן שיפשע ולא יביא הלכך ממשכנין בחטאת נזיר.

והתוס' בר"ה (ו,א ד"ה יקריב) וכן הוא בחי' הר"ן שם, דמתני' דערכין מיירי קודם שיעבור בב"ת, אבל לאחר שעבר בב"ת, גם חייבי חטאות ואשמות ממשכנין אותן. וז"ל תוס' (ר"ה שם) "וא"ת הא דתנן פ' האומר משקלי עלי (ערכין כא,א) חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן, חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותן, ה"ד אי מקמי דאתי לידי בל תאחר, אפילו עולות ושלמים נמי לא, ואי דעבר בבבל תאחר, אפילו חטאות ואשמות נמי, ומתרץ התוס': "וי"ל דלעולם בשלא עבר עדיין אלא דחזינן שהוא מתעצל להביא ומוציא הוצאות חנם של לצורך ולהכי ממשכנין, ואם אין מוצאין במה למשכנו אז כופין כדאמר הכא".

היוצא מהתוס' והר"ן הנ"ל, דלאחר שעובר בב"ת, אפילו חייבי חטאות ואשמות נמי ממשכנין.

וא"כ מאי קמ"ל ר"פ דחטאת נזיר ממשכנין אותן. מטעם דיפשע בה ולא מייתי וכדלעיל, והא בכל חטאות נמי דינא הכי, דלאחר זמן ב"ת, דכופין אותן, ולשיטת התוס' בנדרים שם הרי כל תאחר בקרבנות נזיר הוא מיד, ופשוט שאפילו דינה של חטאת נזיר ככל החטאות, ג"כ הא כופין וממשכנין מיד, כיון דמטא זמן ב"ת מיד. וא"כ אמאי איצטריך ר"פ לטעמא דפשע ולא מייתי. ועי' קרן אורה, ונשאר בצ"ע.

ובעל חזון יחזקאל תירץ קושיית הקר"א הנ"ל, דהתוס' אזלי לשיטתייהו בר"ה (ו,א ד"ה יקריב) שלעולם בעולה ושלמים ממשכנין אותן בשלא עבר עדיין בב"ת אלא דחזינן שהוא מתעצל להביא ומוציא הוצאות חנם שלא לצורך כדי שלא ישאר בידו מה לקנות, אבל לחטאת שהיא באה לכפרה אין ממשכנין אותן אלא אחרי שעבר בב"ת, משא"כ בחטאת נזיר שאינה באה לכפרה, ואם ביום קודם דמישלם נזירותה יש לו בהמה אחת שהקדישה לשלמי הנזירות, ואנו רואים שמוציא הוצאות שלא לצורך כדי שלא ישאר בידו במה לקנות חטאת, ממשכנין אותו על החטאת כמו על העולה, אע"פ שעוד לא עבר על ב"ת, כיון שאם גילח על א' משלשתן יצא והרי יש לו בהמה מוכנה לשלמים פשע בה בחטאת, ולא מייתי לה.

ויש להעיר, דבנידון תוס' (ר"ה ו,א) אמנם לא עברו עדיין ג"ר ולא מטא זמן ב"ת להעולה והשלמים מיהו חיוב הקרבן כבר חל עליו, והתורה נתנה זמן לאיחור עד ג"ר, ובזה נאמר דין ממשכנין. דאם חזינן דמוציא הוצאות ומבזבז, ואינו משאיר ממון לקניית העולה והשלמים, ממשכנין אותו ומוציאים ממנו ממון עבור העולה והשלמים, משא"כ בחטאת דאתיא לכפרה לא חיישינן שלא ישאיר ממון עבור החטאת והאשם, כיון דרוצה כפרה וכל זה אמנם לפני זמן ב"ת, אבל אחרי שכבר נתחייב בהבאת הקרבנות באמירתו הרי עלי עולה או שלמים, אבל ביומא קודם דמישלם הנזירות, עדיין ליכא עליו חיוב הבאת הקרבנות קודם מלאת ימי נזרו, וא"י להביאם דמיקרי מחוייז ופסל לקרבנות הנזיר, ועכ"פ חיוב הבאה ליכא קודם מלאת ימי הנזירות. א"כ ל"ש גבי נזיר למשכנו על הבאת החטאת קודם דמישלם הנזירות, ולא דמי לנידון התוס' בר"ה גבי למשכנו תוך ג"ר, היכא דמוציא הוצאות וכו', כיון דחיוב הבאת הקרבנות איכא עליו גם בתוך ג"ר.

ולצורך ביאור הענין, יש להקדים, החקירה הידועה בענין ב"ת (עי' גרנ"ט ועוד), דעובר בג"ר, די"ל דבאמת המאחר שעה אחת, עובר בב"ת לשלמו, אלא דבתוך ג"ר, אינו מאוחר כלל, כיון דהתורה הרשתו להשהותו עד ג"ר, כי ג"ר הוא כקביעת זמן פרעון, והיינו דזמן חיובו הוא ג"ר ועד אז אכתי לא הגיע זמן חיובו לפרוע. כמו הלואה לזמן קבוע (שבתו"ז אינו מאחר כלל, כיון דעדיין לא הגיע זמן חיובו).

או דאפילו דזמן חיוב הבאת הקרבן הוא מיד, וכשאינו מקיים נדרו מיד, מאחר הוא, והוא דליכא ב"ת עד ג"ר, דשיעור ג"ר נאמר באיחור ולא בעיקר זמן חיובו (דעליו עובר בב"ת).

ובחקירה זו, חלוקים התוס' והרא"ש, בריש מסכת נדרים (דף ג) ופירשו התוס' שם דאומר לא אפטר מן העולם עד שאהא נזיר דאמרינן בגמ' דילמא ימות, רמיא עליה חיוב לקבל נזירות מיד וממילא עובר בב"ת מיד בלא ג"ר, כי תוס' ס"ל דהא דעוברים בב"ת בג"ר, משום דעד אז, לא הגיע זמן חיובו לפרוע, ולכן היכא דצריך לקבל הנזירות מיד, עובר בב"ת מיד.

וברא"ש שם סובר כיון דלאלתר חייב לקבל נזירות מחמת החשש דילמא מיית, עובר בב"ת בג' רגלים, כי הרא"ש סובר דהא דעוברים בב"ת בג"ר, כי זהו זמן איחור לעבור עליו בב"ת, ולכן אף דחייב לקבל מיד, מ"מ ב"ת ליכא עד שיעבור ג"ר (כי לפני כן אי"ז מיקרי איחור).

והקה"י (נדרים סימן ד) מוכיח מדברי תוס' (ר"ה ו,א) שהקשו בהא דתנן חייבי ערכין, עולות ושלמים ממשכנין אותן, חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין, משום דאידי דלכפרה אתו לא משהי ליה, וה"ד, אי תוך ג"ר, אפילו עולות ושלמים אין ממשכנין אותן, דהא אכתי לא מטי זמן תשלומין, ואי אחר ג"ר, אפילו חטאות ואשמות נמי צריך למשכן, ועיי"ש שתירצו וכמו שהבאנו לעיל.

והשתא אי נימא דגם בתוך ג"ר איכא חיובא, כענין חוב שכבר הגיע זמ"פ, ורק אזהרת ב"ת ליכא אלא שעומד באיחור ג"ר שלמים, א"כ מאי הקשו, אי תוך ג"ר, אמאי ממשכנים עולות ושלמים בתוך ג"ר, הרי כיון שהוא בגדר חיוב, שכבר הגיע זמ"פ, לכן ממשכנין אותו ומה בכך דאיסור ב"ת אכתי לא עבר בתוך ג"ר.

ומוכח מהתוס' דס"ל דדינא דג"ר הוא דעדיין לא הגיע זמ"פ, רק לאחר ג"ר. וכיון דתוך ג"ר עדיין לא הגיע זמן החיוב, א"כ אמאי ממשכנים בעולות ושלמים, ומקשים התוס' היטב.

וכל זה בקושי תוס', ותירץ תוס' דמייירי תוך ג"ר אלא דמתעצל ומוציא הוצאות באופן שיש לחוש שלא יהא לו אח"כ מה לשלם ולכן ממשכנין על עולות ושלמים. חזינן בתירוצם דבתוך ג"ר אכתי לא הגיע זמן החיוב וזמנו הוא בתר דמישלם ג"ר, ומ"מ ביארו הענין דממשכנין שהבי"ד עכשיו קודם שהגיע זמן החיוב, ממשכנין הואיל ויש חשש שלא ישאר לו כנ"ל, וא"כ לפי"ז הרי חטאת נזיר קודם דמישלם נזירותה דומה לנידון התוס' בעולות ושלמים תוך ג"ר, דגם בהו ליכא עדיין חיוב להביאם, ומ"מ ממשכנין קודם לזמן החיוב, כיון דידעינן שסוף הזמן להגיע ולא ישאר כלום בביזבזו. וא"כ ה"נ בנזיר קודם דמישלם נזירותה, למרות שעדיין לא הגיע יום מלאת, ועדיין ליכא חיוב להביא, מ"מ שפיר קאמר ר"פ דממשכנין (בחטאת נזיר) ואפילו תוך מלאת ומיושב שפיר תירוצן חזון יחזקאל הנ"ל.

איתא בר"ה (ה,א): ופסח זימנא קביעא ליה אי אקרביה אקרביה, ואי לא אקרביה אידחי ליה ופרשו תוס' וז"ל: והרי מיד עובר עליו. ומשני הגמ' אר"ח פסח כדי נסבה. רב ששת אמר מאי פסח שלמי פסח כו' סד"א הואיל ומחמת פסח קאתו, כפסח דמי (וברגל ראשון יעבור עליהן – רש"י) קמ"ל.

והטו"א שם מבאר פשט הגמ' "אי לא אקרביה אידחי ליה", דהיינו דאין בכלל ב"ת בפסח, כיון שאין בו תשלומין לאחר זמן איחורו אי לא אקרבי. ובביאור דברי הטו"א, דזו ד' הירושלמי (ר"ה פ"א הל"א) דליכא ב"ת אם עבר ולא מל ביום השמיני, מדאינו ניתן לתשלומין, ועיי"ש פי' פנ"מ, דמצות שמניי א"י שוב להשלים שוב לעולם. והכא נמי גבי פסח, דא"א להקריבו בתורת פסח אם לא הקריב בזמנו. ואפילו יביאנו לפסח שני מ"מ מצות ודין פסח ראשון שוב אין בו. ולפי"ז קושיית הגמ' הכא אי לא אקרביה אידחי ליה, לפירוש הטו"א, הן דברי הירושלמי.

(ויש לציין דישנם המפרשים פשט אחר בדברי הירושלמי הנ"ל עי' פירוש קרבן העדה שם, ולפי פירוש שם ליכא ראיה לטו"א מהירושלמי).

וכ"כ המנ"ח (מצוה תקעד) דברמב"ם אינו מבואר דפסח יעבור על ב"ת מיד, דס"ל כסברת בעל טו"א דבפסח ל"ש ב"ת כלל וכדלעיל, וכן כתב השפ"א שם דלכאורה נראה משמעות הרמב"ם כהטו"א.

וכן בדברי הטו"א וז"ל: "ויעוד נ"ל לפרש דה"פ אי לא אידחי ולא שייך גבי לאו דב"ת כלל משום דמשמע לי' להגמ' דאינו עובר בב"ת אלא בדבר שלאחר איחורו אכתי בר תשלומין הוא כגון כל הני דחשיב לעיל בברייתא זו אבל בדבר דאי אפשר בתשלומין לאחר זמן הכשירו אינו עובר והיינו לישנא דלא תאחר לשלמו דקרא דמשמע אע"פ שאיחרו בר תשלומין הוי דאכתי רמי חיובא עלי' הוא דעובר עליו משא"כ פסח דאי לא אקרב' בזמנו אין לו תשלומין לא שייך גבי לאו דב"ת כלל".

ויש להוכיח בדעת הר"ן (ר"ה ד,א) דברייתא הכי קתני דכל אותן השנויים שם, כיון שעברו עליהם ג"ר עובר בב"ת, ותרתי קמ"ל, חדא דכל הני קאי עליהו בבל תאחר, ואשמעין תו דליכא חד מינייהו שלא יעבור עליו בב"ת כיון שעברו עליהם ג"ר. אבל איפכא לא קאמר לומר שלא יעבור על שום אחד מהן בב"ת עד ג"ר, ובא רבא ופירש בצדקה מחייב עלה לאלתר, לומר דהא דנשנית בברייתא היינו לומר דיש בה חיוב ב"ת, אבל אה"נ דלאלתר מחייב בה, דהא קיימי עניים, ומשום דרובייהו דמתני בברייתא תלו במקדש ובעי' ג"ר לב"ת דידהו, קאמר בכולהו כיון שעברו ג"ר אבל איה"נ דשייך בצדקה לאלתר. ע"כ לשון הר"ן שם.

ולפי"ז מאי מקשה הגמ' על פסח זימנא כו', ואם פירוש הר"ן שם כר"ש, ותוס' והרא"ש, דקושיית הגמ' דעובר מיד, מאי קשיא לגמ' איה"נ יהיה ב"ת בפסח מיד כמו בצדקה. וכן אמאי משני ר"ח פסח כדי נסבה.

וצ"ל דהר"ן ס"ל בהמאירי וטו"א דלעיל דליכא כלל ב"ת בפסח. וזו היא קושיית הגמ' ותירץ רב חסדא דפסח כדי נסבה, ואין בו בכלל ב"ת, לא מיד ולא בג"ר, ושאני מצדקה שיש בה ב"ת מיד.

מיהו אין ראיה מוכרחת בדעת הר"ן דס"ל כהמאירי והטו"א, דאפשר לומר דב"ת דצדקה עכ"פ עובר בכל יום ויום וגם בג"ר שייך. משא"כ ב"ת דפסח לשיטת רש"י ותוס' ורא"ש היינו מיד ול"ש ג"ר.

ב

בענין העשה "ובאת שמה והבאתם שמה" דעובר ברגל א'

איתא בביצה (יט,ב) "כי פליגי למיקם עלה בבל תאחר" (וכולה הך מתני' לענין ב"ת איירי, ת"ק סבר כל המאחר נדרו ג' רגלים אפילו שלא כסדרן עובר בב"ת וכו' והיינו דקא אתא לאשמעין עצה טובה, כל מי שיש עליו תודה יביאנה בחג הסוכות ואפילו הוא רגל ראשון אחר נדרו שאם לא יביאנה

עכשיו יצטרך לבוא בשבילה לירושלים, שכבר בעלייתו לרגל בפסח לא יביאנה מפני חמץ שבה, ולא בעצרת מפני שהוא יו"ט נמצא שאיחרה ג"ר שלא כסדרן. ואתא ר"ש למימר כו' כסדרן אין שלא כסדרן לא, הלכך הנודרה לפני סוכות יש לו שהות עד לשנה הבאה. וה"ק כל שבא בחג המצות כגון שנדר קודם הפסח והיה עליו להביאה בחג המצות בא בחג השבועות שלאחריו או בחג הסוכות ואין לו עוד שהות, וכל שאינו בא בחג המצות שלא היתה עליו להביאה בפסח כגון שנדר אחר הפסח, אינו בא, כלומר א"צ להביאה לא בחג השבועות לאחריו ולא בחג הסוכות שיש לו שהות עד חג הסוכות של שנה הבאה שעברו ג"ר כסדרן. רש"י).

ומקשה הפנ"י שם, נהי דשייך לומר דבעי ב"ת כסדרן כנ"ל, מיהו העשה ובאת שמה והבאתם שמה איכא ברגל הראשון. ומחדש הפנ"י שם דהעשה הזו איכא רק באפריש ולא אקריב, אבל בדלא אפריש, ליכא העשה ברגל ראשון, והסבר דברי הפנ"י הנ"ל, מבואר היטב בקה"י נדרים (סימן ד) וכדלקמן.

ואפשר לדייק כן מרש"י ס"פ פנחס. אלה תעשו לד' במועדיכם, לבד מנדריכם ונדבותיכם, וברש"י עה"ת שם, לבד מנדריכם, אם באתם לידור קרבנות ברגל מצוה היא בידכם או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה הקריבום ברגל, שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו ונמצא עובר בב"ת. ולכאורה צ"ע למה לרש"י למינקט גזירה שמא יעבור בב"ת והרי מבואר בר"ה (ו,א) דברגל א' עובר בעשה, ומחמת זה חייב להקריב ברגל ראשון כל נדריו ונדבותיו מד"ת.

ולפי הפנ"י הנ"ל ניחא, דמיירי באמר ולא אפריש, דבכה"ג ליכא העשה ברגל ראשון, ומ"מ כתב רש"י דצריך לזרז עצמו להפריש ולהקריב, פן לא יעלה ברגל הבא ויעבור בב"ת בג"ר. (וקרא לבד מנדריכם ונדבותיכם היינו דאמר הרי עלי עולה ע"מ שלא אתחייב באחריותה, כדמוקי לה במס' ר"ה ו,א).

מיהו הטו"א (אבני שוהם לר"ה ו,א) חולק על הפנ"י וס"ל דגם באמר ולא אפריש איכא לעשה ברגל ראשון, וכן בס' הצ"ח (ביצה יט,ב). ודברי רש"י ס"פ פנחס הנ"ל צ"ב לפי שיטת הטו"א הנ"ל.

ובס' קר"א למס' נדרים (סימן ד) כתב דחייב ההבאה ברגל ראשון אינו מפאת נדרו, אלא מפאת שיש לו קרבן, וכל מה שיש לו חייבתו תורה להביא בעלייתו לרגל, ולפ"ז מובן הפנ"י הנ"ל דהעשה ובאת שמה והבאתם, הוי רק בדאפריש ולא אקריב, אבל באמר ולא אפריש, דאכתי לית ליה קרבן, לכן אינו עובר

בעשה זו, וחזינן בגמ' ר"ה דף ז' דבעי התם: יורש מהו בב"ת כי תדור נדר אמר רחמנא, והא לא נדר. א"ד ובאת שמה והבאתם שמה, והא מיחייב בביאה. משמע דהעשה דובאת שמה והבאתם שמה, ברגל ראשון, ודאי חייב גם היורש וכן כתב המנ"ח מצוה תלח, ואע"פ דלענין הלאו דב"ת, מסקי' התם, דכ' מעמך פרט ליורש והיינו משום דהלאו הוא מדיני חיובו או נדרו, והיורש לא נתחייב ולא נדר קרבן אבל העשה דובאת שמה והבאתם שמה, אינו מחמת שנתחייב אלא מפאת דעכ"פ יש לו קרבן להקריבו, וכל מה שיש לו, חייבתו תורה בעשה להביאו כשעולה לרגל. (ועי' קה"י נדרים שם וקה"י ר"ה סימן ג').